

Briseles birokrātu prasībām ir pretrunīga ietekme uz mežsaimniecību un zemes izmantošanu.

Avoti: Latvijas Mežu sertifikācijas padome un Eiropas Savienības informācijas vietnes

Eiropas Savienības prasībām ir ļoti būtiska ietekme uz meža un citām zemes izmantošanas nozarēm, jo tiek mēģināts vienlaikus sasniegt divus pretējus mērķus - maksimāli palielināt dabas aizsardzību un oglekļa piesaisti, vienlaikus saglabājot bioekonomikas konkurētspēju. No vienas puses, Eiropas Savienības Zaļais darījums un Zemes izmantošanas, zemes izmantošanas maiņas un mežsaimniecības jeb ZIZIMM regula pieprasa stingrākus mežizstrādes ierobežojumus. No otras puses, koksne ir nepieciešama kā atjaunojamais resurss, lai aizstātu fosilos materiālus būvniecībā un enerģētikā. Šīs pretrunas rada nopietnus riskus nozaru attīstībai un ļoti ievērojami vājina to globālo konkurētspēju.

Bioloģiskā daudzveidība pret koksnes pieejamību

Eiropas Savienības Bioloģiskās daudzveidības stratēģija paredz juridiski aizsargāt vismaz 30% sauszemes teritoriju, ieviešot stingru aizsardzību pirmatnējiem un veciem mežiem. Mežsaimniecības darbu apgrūtināšana vecajās mežaudzēs krasi samazina vērtīgākās apaļkoksnes pieejamību tirgū. Pētījumi rāda, ka integrēta vides prasību ieviešana Eiropā var samazināt vietējās apaļkoksnes ieguves potenciālu par vairākiem desmitiem miljonu kubikmetru gadā, izraisot izejvielu deficītu vietējiem pārstrādātājiem.

Oglekļa uzkrāšana mežā pret fosilo resursu aizstāšanu jeb “kaskādes princips”

ZIZIMM regula uzliek dalībvalstīm saistības palielināt mežu un augsnes CO₂ neto piesaisti. Vienlaikus Eiropas Meža stratēģija mudina izmantot ilgmūžīgus koksnes produktus, piemēram,

būvniecībā, lai aizstātu emisiju ietilpīgus materiālus betonu un tēraudu. Lai ražotu būvmateriālus, mežs ir jāizstrādā. Ja koki tiek atstāti mežā tikai oglekļa uzskaitē, samazinās bioekonomikas jauda. Turklāt vecāki meži Latvijas klimatiskajos apstākļos dabisku procesu dēļ vairs nespēj tik efektīvi piesaistīt CO₂ kā jaunaudzes, radot risku, ka pārauguši meži kļūst par emisiju avotu.

Kūdras un organisko augšņu izmantošanas ierobežojumi

Brisele prasa samazināt siltumnīcefekta gāzu - SEG - emisijas no lauksaimniecībā un mežsaimniecībā izmantojamām organiskajām augsnēm un kūdrājiem. Kūdras ieguves un izmantošanas aizliegumi tieši apdraud dārzkopības un stādu audzēšanas nozares. Bez kvalitatīviem kūdras substrātiem nav iespējams efektīvi izaudzēt jaunus meža stādus mežu atjaunošanai, kas rada strupceļu pašas meža produktivitātes celšanai.

Ietekme uz konkurētspēju tirgū

Papildu vides monitorings, sertifikācijas prasības un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas pasākumi sadārdzina mežizstrādi un zemes apsaimniekošanu. Kamēr Eiropas Savienības ražotāji saskaras ar stingriem koksnes izstrādes ierobežojumiem, tirgū ieplūst koksnes produkti no trešajām valstīm – Āzijas, Āfrikas vai Dienvidamerikas, kur vides standarti ir zemi, tādējādi vājinot vietējo uzņēmumu pozīcijas. Nesakārtotā un mainīgā likumdošana rada tiesisko nedrošību. Zemes un mežu īpašnieki nevar plānot ilgtermiņa investīcijas, piemēram, meža ceļu būvniecībā vai meliorācijā, jo pastāv risks, ka īpašums jebkurā brīdī var tikt pakļauts saimnieciskās darbības aizliegumiem bez taisnīgām kompensācijām. Ir absolūti skaidrs, ka pārmērīga administratīvā un vides aizsardzības spiediena dēļ Eiropa riskē zaudēt savu suverenitāti bioekonomikas jomā, padarot vietējos ražotājus mazāk konkurētspējīgus globālajā tirgū, ko Eiropas Savienība sajūt jau šobrīd.

Eiropas mēroga ekonomiskās prognozes

Koksnes pieejamības samazināšanās Eiropā un pie mums Baltijā ir kļuvusi par vienu no lielākajiem ekonomiskajiem izaicinājumiem bioekonomikas nozarēm. Jaunākie zinātniskie pētījumi un nozares

prognozes līdz 2030. un 2050. gadam jau tagad skaidri iezīmē negatīvas tendences, ko veicina Eiropas Savienības stingrā vides politika un reģionālās tirgus izmaiņas.

Eiropas Savienības Bioloģiskās daudzveidības stratēģijas ieviešana rada tiešu apdraudējumu apaļkoksnes "fiziskajai" pieejamībai tirgū. Zinātniskie institūti, modelējot aizsargājamo teritoriju paplašināšanu, lēš, ka kopējais Eiropas Savienības apaļkoksnes ieguves potenciāls līdz 2030. gadam var samazināties par 9% līdz pat 48%. Ilgtermiņā līdz 2050. gadam šis kritums prognozēts robežās no 11% līdz 58%, atkarībā no tā, cik radikāli dalībvalstis definēs "vecu mežu" aizsardzību.

Šāds vietējā piedāvājuma kritums rada milzīgu plaisu ar augšo pieprasījumu, jo Briseles plāni paredz koksnes izmantošanas palielināšanu būvniecībā, lai aizstātu betonu un tēraudu. Ekonomisti brīdina par tā dēvēto "oglekļa un bioloģiskās daudzveidības noplūdes" efektu. Aprēķini rāda, ka aptuveni 60% līdz 80% no Eiropā neiegūtā koksnes apjoma tiks aizstāti ar importu no reģioniem ārpus bloka, piemēram, Dienvidamerikas un Āzijas, kur ir zemākas vides prasības un specifiska mežu pārvaldība. Tādējādi vides problēmas netiek atrisinātas, bet gan eksportētas uz citām valstīm.

Strukturālās izmaiņas Ziemeļeiropā

Ziemeļvalstis, īpaši Somija un Zviedrija, kuras ir Eiropas kokrūpniecības un celulozes ražošanas līderes, saskaras ar akūtu strukturālo krīzi. Šo situāciju vēl vairāk saasināja Krievijas un Baltkrievijas koksnes importa pilnīgs aizliegums Krievijas uzsāktā kara Ukrainā dēļ.

Pētījumi rāda, ka mežu resursi Ziemeļeiropā tehniski būtu pietiekami pašreizējo apjomu saglabāšanai, tomēr ekonomiskā pieejamība strauji samazinās. Jaunās dabas aizsardzības prasības un stingrie mežizstrādes ierobežojumi tik krasi sadārdzina loģistiku un darbu plānošanu, ka daudzi meža masīvi kļūst saimnieciski neizdevīgi. Nozares eksperti jau šobrīd ziņo par kokzāģētavu slēgšanu un ražošanas jaudu samazināšanu Zviedrijā un Somijā, jo rūpnīcām fiziski trūkst vietējo skujkoku zāģbaļķu, ko pārstrādāt par konkurētspējīgu cenu.

Saspīlējums Baltijas reģionā un Latvijā

Baltijas valstis atrodas visneaizsargātākajā pozīcijā, jo šeit mežsaimniecībai un kokapstrādei ir stratēģiska nozīme valsts IKP un eksporta bilanci. Pēdējo gadu tirgus dati liecina, ka Baltijā zāģbaļķu un tehnoloģiskās koksnes cenas ir pilnībā izlīdzinājušās ar Skandināvijas līmeni. Tas nozīmē, ka reģiona vēsturiskā priekšrocība – lētāka izejviela – vairs īsti nepastāv.

Saimnieciski pieejamās koksnes apjomu Baltijā būtiski samazina jaunu dabas liegumu un mikroliegumu veidošana. Tādi nozares līderi kā AS Latvijas Finieris uzsver, ka koksnes resursu nepietiekamība ir kļuvusi par visas Eiropas konkurētspējas jautājumu. Lai nodrošinātu rūpnīcu darbību, lielie Baltijas uzņēmumi ir spiesti izvērst "cīņu par resursiem", iepērkot apaļkoksni paralēli visās trīs Baltijas valstīs un Polijā, kā arī paplašinot iepirkumus Ziemeļvalstīs.

Papildu risku rada bioloģiskie faktori un meža vecuma struktūra. Latvijā un kaimiņvalstīs produktīvās krājas neto pieaugums sāk bremsēties. Ja mežizstrādes ierobežojumu dēļ samazināsies savlaicīga un mērķtiecīga mežu atjaunošana ar augstvērtīgiem, selekcionētiem stādiem, koksnes piedāvājums pēc 2035. gada piedzīvos vēl straujāku kritumu, padarot vietējos ražotājus mazāk konkurētspējīgus globālajā tirgū.

Eiropas Savienības tiesību aktu un Zaļā darījuma spiediens uz lauksaimniecību un mežsaimniecību ir radījis spēcīgu pretreakciju Eiropas politiskajā arēnā. Pēdējo gadu laikā, jo īpaši pēc vērienīgajiem Eiropas zemnieku protestiem un labējo spēku pozīciju nostiprināšanās, ir izgaismojušies vairāki ietekmīgi politiski un politiskie bloki, kas aktīvi bloķē un pārskata Briseles lēmumus par zemes izmantošanu.

Nozīmīgākie Briseles politikas kritiķi zemes izmantošanas kontekstā

Visievērojamākais politiķis šajā jomā ir Manfrēds Vēbers un viņa vadītā Eiropas Tautas partijas – EPP - frakcija. M.Vēbers kā lielākās Eiropas Parlamenta frakcijas vadītājs ir spējis veikt stratēģisku pagriezienu, pozicionējot EPP kā "lauku kopienu un lauksaimnieku aizstāvi". Viņa vadībā EPP apvienoja spēkus ar labējiem konservatīvajiem, lai panāktu Meža monitoringa regulas noraidīšanu un ievērojamu Atmežošanas regulas - EUDR - mīkstināšanu.

Nākošais ir somu Petri Sarvamā ar ievērojamu Ziemeļvalstu politiķu grupu. Somijas un Zviedrijas konservatīvie deputāti ir vieni no skaļākajiem Eiropas Savienības Meža stratēģijas kritiķiem. Viņi konsekventi aizstāv nacionālo suverenitāti pār mežiem, norādot, ka Brisele nedrīkst diktēt ciršanas apjomus reģioniem, kuru ekonomika balstās uz kokrūpniecību.

Savukārt Džordžija Meloni un Eiropas Konservatīvo un reformistu – ECR - bloks ir asi iestājušies pret, dēvējot to par "ideoloģisku uzbrukumu" Eiropas ražotājiem un lauksaimniecībai, kas apdraud nodrošinājumu ar pārtiku. Politiķis Karols Navrockis un Polijas konservatīvie politiķi izmanto asu retoriku pret Zaļo darījumu. K.Navrockis un viņa domubiedri sola pat rīkot referendumus pret Eiropas klimata politiku, norādot, ka ierobežojumi mežsaimniecībā un lauksaimniecībā ir destruktīvi Austrumeiropas konkurētspējai. Ļoti asi Briseles politiku kritizē radikālākā labējie spēki no frakcijām "Patrioti Eiropai" un "Suverēno nāciju Eiropa". Tādi politiķi kā Francijas pārstāvis Žordans Bardella un vāciete Alise Veidela pilnībā noraida Eiropas Savienības klimata dokumentus, dēvējot tos par "ekodiktatūru", kas iznīcina tradicionālo lauku dzīvesveidu un palielina enerģētisko atkarību no trešajām valstīm.

Raksturojošās iezīmes šo politiķu pieejā un prognozes

Būtiskākā iezīme ir ekonomiskais pragmatisms pret "ekoideoloģiju". Kritiķi uzsver, ka ES tiesību akti ir teorētiski, tie top pilsētu birojos un tajos trūkst reālu sociālekonomiskās ietekmes izvērtējumu. Politiķi aizstāv subsidiaritātes principu un stingri uztur naratīvu, ka meži un zeme ir nacionālā, nevis Eiropas Savienības kopējā kompetence. Brisele tiek vainota mēģinājumos centralizēt kontroli, piemēram, caur satelītnovērošanu un ziņošanas pienākumiem. Galvenais arguments cīņā pret regulām ir "zaļā birokrātija". Politiķi norāda, ka mežaudžu īpašnieki un lauksaimnieki tiek pārvērsti par ierēdņiem, kuriem jātērē milzīgi resursi atskaitēm, nevis reālam darbam. Šie līderi veiksmīgi konsolidē lauku vēlētāju balsis, pozicionējot sevi kā pēdējo aizsargmūri pret "pilsētnieku aprobežoto un elitāro pieeju" dabas aizsardzībai.

Paredzams, ka Briseles institūcijas vairs nevirzīs jaunus, radikālus vides ierobežojumus zemes izmantošanai. Tā vietā fokuss tiks pārlūkts uz jau pieņemto regulu vienkāršošanu, izņēmumu noteikšanu un termiņu pagarināšanu. EPP vēsturiskā koalīcija ar sociāldemokrātiem un zaļajiem vides jautājumos ir sašķēlusies.

Pieaugošā EPP sadarbība ar labējiem konservatīvajiem ECR un “Patrioti Eiropai” nozīmē, ka jebkuri mēģinājumi paplašināt dabas liegumus vai pastiprināt LULUCF mērķus tiks bloķēti.

Lai mazinātu lauku reģionu neapmierinātību, Eiropas Savienība būs spiesta novirzīt ievērojami lielākus Kohēzijas un Kopējās lauksaimniecības politikas līdzekļus tieši kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem mežos un organiskajās augsnēs.

Ekonomiskā stagnācija un spiediens no globālajiem tirgiem liks ES politikas veidotājiem atzīt, ka bioekonomikas suverenitāte - vietējā pārtika, vietējā koksne, vietējā enerģētika - ir svarīgāka par striktiem CO₂ piesaistes rādītājiem “uz papīra”.

Eiropas Savienības tiesību aktu attīstībā pēdējā laikā ir noticis vēsturisks pagrieziens - pēc ilgstoša spiediena un asiem protestiem ES Padome un Eiropas Parlaments ir oficiāli pieņēmuši būtiskus grozījumus un atlikuši Atmežošanas regulas - EUDR - piemērošanu, mazinot sākotnēji plānoto administratīvo slogu. Šajā cīņā aktīvi iesaistījušies arī vairāki Latvijas politiķi, kuru pozīcija tieši atspoguļo Baltijas mežsaimniecības un zemes izmantošanas nozaru intereses

Eiropas Savienības Atmežošanas regulas izmaiņu gaita

Sākotnējais regulas variants pieprasīja totālu un birokrātiski smagnēju kontroli katram piegādes ķēdes posmam. Tomēr, reaģējot uz milzīgo pretestību no dalībvalstīm un nozares organizācijām Eiropas Savienības institūcijas apstiprināja būtiskus atvieglojumus. Regulas spēkā stāšanās ir atlikta un lielajiem tirgus spēlētājiem un uzņēmumiem jaunie noteikumi būs jāpilda tikai no 2026. gada 30. decembra, savukārt mazajiem uzņēmumiem dots laiks līdz 2027. gada 30. jūnijam.

Lielākais panākums ir noteikums, ka Pienācīgas pārbaudes paziņojums jeb PPP Eiropas Komisijas uzturētajā *TRACES* sistēmā būs jāsniedz tikai pirmo reizi, laižot produktu tirgū vai to eksportējot. Jebkura tālāka šīs koksnes vai produkta apstrāde un tirdzniecība, piemēram, zāģēšana, mēbeļu ražošana, tālākpārdošana ir pilnībā atbrīvota no jaunu paziņojumu sniegšanas sloga. Mazajiem un mikro uzņēmumiem pašiem nebūs jāveic sarežģītā datu ievade un atbilstības apliecināšana. To viņu vietā centralizēti nodrošinās valsts iestādes, izmantojot nacionālās datubāzes. Lai neradītu lieku slogu citām nozarēm, no regulas

pilnībā izslēgti konkrēti drukāti papīra izstrādājumi, piemēram, grāmatas, laikraksti un plakāti, atzīstot, ka to ietekme uz globālo atmežošanu ir niecīga.

Grozījumi uzliek Eiropas Komisijai pienākumu izvērtēt nepieciešamību pēc vēl plašākas noteikumu vienkāršošanas.

Latvijas politiskā elite un deputāti Eiropas Parlamentā kopumā demonstrē visai vienotu un pragmatisku nostāju, kas sakrīt ar Baltijas zemes izmantošanas nozaru aizsardzību. Latvijas politiķi Eiropas debatēs aktīvi izmanto argumentu, ka Latvijā jau gadu desmitiem pastāv viena no stingrākajām un caurskatāmākajām mežu uzskaites sistēmām pasaulē, pateicoties Valsts meža dienestam un LVM. Viņi uzsver, ka nav pieļaujama Latvijas mežkopju sodīšana ar globāliem birokrātijas mehānismiem, kas patiesībā ir domāti Brazīlijas lietus mežu vai Indonēzijas palmu eļļas plantāciju kontrolei. Latvijas Zemkopības ministrija kopā ar Somiju, Zviedriju un Austriju veido tā dēvēto "Meža valstu koalīciju" ES Padomē. Šī tiešā un nepārtrauktā politiskā spiediena rezultātā izdevās pārliecināt Eiropas Komisiju, ka *TRACES* IT sistēma nav tehniski gatava un regulas ieviešana sākotnējā formā paralizētu koksnes eksportu.

Panāktās izmaiņas nozīmē, ka Baltijas un Ziemeļeiropas valstis ir spējušas nosargāt savu bioekonomikas mugurkaulu no tūlītēja administratīva sabrukuma. Ļoti jācer, ka tuvākajos gados nav gaidāmi jauni, radikāli ierobežojumi no Briseles puses, jo politiskais virziens ģeopolitisko un ekonomisko apstākļu pasaulē dēļ ir pilnībā pārvietojies uz Eiropas Savienības konkurētspējas saglabāšanu, drošību un esošās zaļās likumdošanas revīziju. Baltijā un Ziemeļvalstīs ir ieguvušas nepieciešamo laiku, lai integrētu digitālos ģeolokācijas datus savās piegādes ķēdēs bez milzīgiem finansiāliem zaudējumiem.